

CO ODVÁL

MILOŠ BONDY

DÝM

ANEB JAK JSEM

PŘEŽIL

HOLOKAUST

Miloš Bondy
Co odvál dým aneb Jak jsem přežil holokaust

PROSTOR

CO ODVÁL
MILOŠ BONDY
DÝM
ANEB JAK JSEM
PŘEŽIL
HOLOKAUST

PROSTOR | PRAHA | 2017

© Miloš Bondy, 2017
© PROSTOR, 2017

ISBN 9788072603459

Knihu finančně podpořila
Nadace Židovské obce v Praze

a

Česko-německý fond budoucnosti

„Co si máme my, křesťané, počít s tímto zavrženým, prokletým národem Židů? (...) Chci vám dát dobrou radu. Zaprvé, aby jejich synagogy aneb školy byly podpáleny. (...)

Za další, aby jejich domy byly podobně rozvaleny a zničeny. (...) Zatřetí, aby jim byly odebrány všechny modlitební knihy a talmudisté. (...) Začtvrté, aby jejich rabínům bylo pod pohrůžkou života zakázáno nadále učití (...) aby jim bylo odejmuto právo se volně pohybovat na ulici (...) aby jim byla zakázána lichva a aby jim byla odebrána celá jejich hotovost a všechny cennosti ve stříbře a ve zlatě, všechno, co mají, nám (...) ukradli a uloupili lichvou.“

MARTIN LUTHER, *O ŽIDECH A JEJICH LŽÍCH*

„Jest jenom jedno Německo, nikoliv dvě, nikoliv jedno zlé a jiné dobré, a Hitler, se vší svou ohavností, není žádná náhoda: nikdy by nebyl možným bez psychologických podmínek, které je nutno hledati hlouběji než jen v inflaci, v nezaměstnanosti, v kapitalistické spekulaci a v politických intrikách.“

THOMAS MANN, *ÚTRPENÍ A VELIKOST MISTRŮ*

„Kdesi hluboko v poslední nahodilé antisemitské poznámce či bezděčně rasistickém výroku je zaklet příznak plynové komory či pogromu.“

SLOVO VÁCLAVA HAVLA K *TEREZÍNSKÉ PAMĚTNÍ KNIZE*,
PRAHA 1995, STR. 7

OBSAH

Úvod // 11

Můj statečný tatínek

Srpen 1942 // 13

Pevnost

Srpen 1942 – leden 1943 // 22

Hrobař // 29

Naše hody // 34

Hodný pan Kauders // 36

Barnabáš // 41

Prodaná nevěsta // 45

Benzin, který nepomohl // 47

Kaluže a reflektory

Únor 1943 // 49

Moje milá maminka // 52

Lorňon tety Anny // 56

Miloši, kde jsi? // 57

Dalli, dalli! // 61

Objetí // 64

Rudoarmějec // 67

Lidské hrozny // 72

Zkušenosti strýce Karla // 76

Jáma // 78

Dny a noci v Březince // 81

Moje podělané spodky // 85

Cesta k životu // 90

Přátelské uvítání // 94

Číslo 99653 // 99

Korespondenční lístek // 102

Tiché lampy // 106

Ševče, drž se svého kopyta! // 109

Silniční válec // 114

Nějakou píseň chci slyšet // 117

Pozdrav z domova // 122

Bordel // 126

Sny // 129

Widi, widi, wam // 132

Moji ohniví arabové	//	138
Holzhof	//	145
Sokol	//	149
Cizinecký legionář	//	152
Chřtánu smrti natruc	//	157
Sandgrube Palitsch	//	161
Můj přítel Jirka Vágo	//	164
Pokusný králík	//	172
Kanada	//	181
Rampa	//	189
Červený gejzír	//	193
Všední dny v Kanadě	//	194
Zkorumpovaní vachmani	//	202
Moje suvenýry	//	205
Stříbrný zvuk dětství	//	210
Konjunktura		
<i>Jaro-léto 1944</i>	//	213
Skladiště	//	216
Pomníky	//	219
Zlatá Praha	//	223
K novým břehům		
<i>Podzim 1944</i>	//	229
Berlín	//	235
Idyla v Sachsenhausenu	//	237
Slunci vstříc		
<i>Zima 1945</i>	//	241
Návštěva u Lipperta	//	243
Co všechno se dá pořídít za zlato	//	250
Švábská polívčička	//	255
Byla to pohádka krásná jen...	//	261
Cesta má dál vede bůhví kam...		
<i>Počátek dubna 1945</i>	//	271
Buchenwald	//	276
A jde se dál!	//	286
Pod ochrannými křídly pana generála	//	295
Kanon v okně	//	303
A good guy from Texas	//	308
Šťastné shledání	//	313
Sbohem navždy	//	322
Všechno spí už, jenom smrt ne...	//	326
Smíchov, vystupovat!	//	329
Doma	//	341
<i>Slovníček táborového slangu</i>	//	345
<i>Poznámky redakce</i>	//	347
<i>Jmenný rejstřík</i>	//	351

Úvod

Sepsání vzpomínek na nejstrašnější období mého života, kdy byla vyvražděna celá moje rodina a já taky jen o vlásek unikl témuž osudu, má značně dlouhou a spletitou historii. Když jsem se vrátil z posledního z koncentračních táborů, jimiž jsem prošel, bylo mi jednadvacet let. Začal jsem žít obyčejný život.

O svých prožitcích v německých koncentracích jsem zřídka vyprávěl svým kamarádům. Nikdy jsem ani nepomyslel na to, že bych svoje vzpomínky měl sepsat, i když byli tací, kteří si mysleli, že bych to měl udělat, a bylo mezi nimi dokonce i několik „lidí od pera“.

V roce 1968 jsme po okupaci Československa s mojí paní emigrovali do Švýcarska. Ani tehdy mě nenapadlo psát nějaké vzpomínky. Jenže někdy na začátku sedmdesátých let se v Německu čím dál častěji začal, dokonce i v médiích, ozývat názor, že už je načase přestat si neustále sypat popel na hlavu za to, co se událo za Hitlerovy vlády, a udělat za tím tlustou čáru.

Německo, alespoň to tzv. západní, už v té době bylo naprosto demokratickou zemí, ale ta „tlustá čára“ těch několika nespokojenců se mi velice nelíbila. Řekl jsem si, že jako jeden z mála přeživších holokaust mám právo a snad i povinnost Němcům připomenout, že ta „tlustá čára“ je vzhledem k historické pravdě o německé vině za vyvraždění mnoha milionů lidí, z toho šesti milionů Židů, nejen nepřípustná, ale i trapná.

Tak jsem začal německy psát svoje vzpomínky na Osvětim, jak byla vyvražděna celá moje rodina, čeho se Němci

dopouštěli za Hitlerovy vlády a co si myslím o jejich kolektivní vině. Vzpomínky jsem poslal několika velkým německým nakladatelstvím. Jen jedno z nich mi odpovědělo, že má o vydání zájem, ale že text částečně proškrtá. Nabídl jsem svoji spolupráci, ale ta byla odmítnuta. Nebylo těžké si domyslet, co asi mělo být z textu vypuštěno, proto jsem od vydání upustil. Ostatní nakladatelství vydání mých vzpomínek odmítla s odůvodněním, že mají své ediční plány na několik let dopředu zcela naplněny.

Hlavní a vlastně jediný důvod, proč jsem své vzpomínky psal, totiž jako odpověď na snahu vymazat z povědomí Němců jejich vinu, se tak ukázal být neproveditelný. Jenomže mně přece jenom bylo líto té práce, kterou jsem vynaložil na sepsání německého textu. A tak jsem se rozhodl, že ho přeložím do češtiny. Samozřejmě jsem vynechal všechno, co bylo určeno pouze pro německého čtenáře. Tuto českou verzi jsem pak nabídl v roce 2004 jednak do archivu Židovské obce v Praze a doufal zároveň, že její nakladatelství se ujme jejího vydání. Protože to ale z vážných důvodů nebylo možné, byly alespoň první a poslední kapitola zveřejněny v *Židovské ročence*.

Několik průklepů svých vzpomínek jsem rozdál svým přátelům. Z českých nakladatelství, kterým jsem vzpomínky nabídl, neprojevalo zájem ani jediné. A tak jsem nakonec ztratil i já sám zájem a pustil jsem to celé z hlavy.

Po dlouhých letech, v roce 2016 projevil nakladatelství Prostor, z popudu mé dávné kamarádky, filmové režisérky Olgy Sommerové, zájem moje vzpomínky vydat. Velmi mě to překvapilo. Jí, majiteli nakladatelství panu Aleši Ledererovi, jeho šéfredaktorovi panu Richardu Štenclovi a redaktorce paní Petře Švehlové tedy patří můj srdečný dík a vděčnost za to, že tyto již zcela zapomenuté vzpomínky spatřily světlo světa.

Miloš Bondy, březen 2017

Můj statečný tatínek

Srpen 1942

Tak jsme tu tedy stáli, v té dlouhé frontě před branami pražského veletržního výstaviště, a čekali. Asi tak před týdnem jsme totiž dostali pozvání, abychom se prý zúčastnili transportu do našeho nového působiště, a nám nezbylo než mu vyhovět. Už mnoho měsíců předtím si tatínek s maminkou lámali hlavu, zda a kdy nás, jako už mnoho jiných před námi, tohle neštěstí přece jenom potrefí a kdy tedy budeme muset opustit Prahu a náš milovaný domov. Naše praktická maminka už dávno předem přemítala, jak asi dlouho budeme muset žít jinde a co všechno si budeme muset vzít s sebou, abychom tu dobu, kterou tam budeme muset strávit, přestáli bez větších škod – ovšem pouze pro případ, že by se ta nepříjemnost vůbec stala skutkem.

Co mě se týče, nebral jsem ta přemítání a obavy tatínka a maminky příliš na vědomí, protože jsem jednoduše většinou nebyl doma a rodiče – tatínka už dávno předtím vyhodili z firmy, kde byl zaměstnán – takhle lamentovali obyčejně tehdy, když jsem se někde coural. Hlavně mě to ale zkrátka nudilo, pořád poslouchat ty nářky. A ačkoliv jsem sám nebyl tak docela bez jistých obav o naši budoucnost, radši jsem se věnoval svým snům, jimiž jsem oplýval a z nichž některé se týkaly Blanky anebo také Věry. Abych tu první z těch dvou oslnil, vyrobil jsem tajně v dílně pana Motyčky, kde jsem se učil brašnářskému řemeslu, brož z kůže, na níž se skvěly iniciály jejího jména. Z kůže! Už to samotné byla samozřejmě blbina. Když jsem tu brož ukazoval otcí, abych se přesvědčil, zda ji lze považovat

za povedenou, jenom pokyvoval hlavou a pravil, zřejmě v pochybách o mých řemeslnických schopnostech: „Tvoje starosti na mou hlavu!“

Tak jsem taky zrovna nebyl doma tehdy, když nám český policajt přinesl hektografovaný lístek s policejním razítkem, ono pozvání, v němž jsme byli strohým tónem vyzváni, abychom se toho a toho dne hlásili v bráně číslo tolik a tolik veletržního výstaviště v Praze se zavazadly o váze nejvýše dvaceti kilogramů. Ačkoliv jsme to museli očekávat každým dnem, trefilo to tátu a zvláště maminku jako blesk z čistého nebe. Já jsem sice byl taky více méně šokován, ale hlavně z toho, v jakém pláči jsem zastihl rodiče, když jsem přišel domů. Brečel dokonce i tatínek. Předtím jsem ho viděl plakat jen jednou; totiž tehdy, když všemi milovaný a ctěný herec Zdeněk Štěpánek svým chraplavým hlasem četl v rozhlase, že nás právě začíná obsazovat německá armáda. Tomu ale už byly dva roky. V těch dvou letech jsme však pro svou záchranu neudělali téměř vůbec nic, a když přišla ta pozvánka na veletrh, tak už bylo pozdě. To jsme už nemohli dělat nic jiného než poslechnout. Prostě proto, že kdesi daleko, daleko odsud jakýsi blázen – říkalo se, že to je čalouník – tohle všechno poručil. A toho následovali, jak se zdálo, všichni Němci. My jsme byli jenom maličká hrstka v jejich moři. Nebylo pro nás úniku.

Před námi už stálo ve frontě mnoho, mnoho pozvaných a uvítací ceremoniál daleko vepředu, tam někde za tou doširoka otevřenou branou, se táhl strašně, ale strašně pomalu. Lidé, které potrefilo totéž co nás, si krátili čas diskusemi a polohlasně vyjadřovali svá mínění, co nás asi tak čeká. Mimo mnoho nejrůznějších názorů a domněnek se také šířila takzvaná JPP neboli latrina,* že to byli Němci,

* Tak se za německé okupace, v Protektorátu Čechy a Morava, říkalo nezaručeným, vymyšleným, většinou „tajným“, velezrádným, a tudíž šeptaným

kteří aby zabránili jakékoliv neposlušnosti, nebo dokonce odporu, pustili do světa šeptandu, že nás, Židy, které přece oni sami nazývali plutokraty, notorickými povaleči, vykořisťovateli a przniteli árijských dívenek, zasluhujícími nejtvrďší trest, přesto prý čeká v Terezíně, onom posádkovém městě kousek na sever od Prahy, kam transporty doposud jezdily, život sice plný práce a odříkání, ale jinak prý docela snesitelný. Tomu ovšem věřil málokdo. Ono se taky říkalo, že ne všechny transporty musí nutně dojet do Terezína a že snad se jezdí taky někam dál, spíš jako někam na východ.¹

Tatínek s maminkou stáli vedle mě; jejich hlavní starost patřila našim posledním pěti švestkám, našim zavazadlům, obsahujícím veškerý náš majetek. Ačkoliv bylo dost teplo, natáhli jsme v temné předtuše na sebe, co jsme jen mohli, několikere prádlo, teplé šaty a zimník, a to jednak proto, abychom toho zachránili co nejvíc, ale taky abychom byli vyzbrojeni na zimu, kdybychom se snad do té doby, nedej pánbů, nevrátili do našeho domova, který jsme tak horempádem museli opustit. Neboť v tom jsme byli snad všichni zajedno: že totiž tahleta třetí říše, jak Němci nazývali svůj hitlerovský stát, nejpozději do příští zimy zhebne. O to už se naši přátelé, Američani a Rusové, postarají! A jistě taky Angličani a Francouzi, přestože nás v Mnichově tak trestuhodně zradili.

Naše nohy byly tou dobou už trochu otláčeny zbrusu novými, ještě neochozenými, a tedy velice nepohodlnými turistickými botami. Ty nám nechal náš tatínek ušít dlouho předtím, než nebezpečí našeho vyhnání z domova nabylo konkrétní podoby, u jednoho spolehlivého známého ševce,

(odtud „šeptanda“) zprávám. JPP znamenalo „jedna paní povídala“, latrina byla zkrácenina z německého *Latrinennachricht*, tedy šeptanda, kterou se zpravodaj dozvěděl, když seděl na záchodě, tedy na latrině.

u něhož si ještě za lepších časů nechával šít své boty na míru. A do jejich podrážek dal lstivě schovat několik tisíc německých marek.

„Kdovi,“ říkal, když ty boty tehdy ukládal do skříně, „možná nám ty peníze pomůžou z nejhoršího, kdybychom od sud opravdu museli.“

A my jsme tedy opravdu museli. Jenže prozatím nám ty boty spíše vadily. A k tomu ještě ty ruksaky na zádech! Vypadali jsme jako ubozí štvanci. Vypadali jsme přesně tak, jak měl tehdy podle německých představ Žid vypadat. Maminka už dávno nebyla kulaťoučká jako kdysi, když se nám ještě dařilo docela dobře, moje maminka se svými už od nepaměti bolavými kotníky se jen s velkou námahou ještě držela na nohou. A tatínek, vyhublý, bledý a nejistý, už jen stín sebe sama, který přece tehdy, než přišli Němci, byl statný, sebejistý a veselý pán, idol mého dětství. Měl velkou starost o maminku, to na něm bylo vidět, neustále jí dodával odvalu, ačkoliv tu svoji už dávno ztratil.

Široká Veletržní třída před vysokým, tehdy novým, velice moderním Veletržním palácem, po níž se na chodníku táhla dlouhá fronta lidí až k bráně výstaviště s dřevěnými pavilony, byla, nejspíš kvůli našemu transportu, pro dopravu i pro chodce uzavřena, takže byla, až na nás, prázdná. Bylo ještě hodně brzy ráno. Za zavřenými okny měšťanských domů, kolem nichž jsme se táhli, se za zataženými záclonami občas objevovaly někdy škodolibé, někdy lhostejné a často vyjukané obličejy. A měli taky proč být vyjukaní, ti lidé; od nás se lišili jen v tom, že měli přijít na řadu jen o chvíli později než my. Uprostřed ulice stál esesácký oficír, který vypadal přesně tak, jak jsme si my představovali, že má esesácký oficír vypadat, a jak si tehdy asi sami esesáčtí oficíři představovali, že mají vypadat. Vysoký, štíhlý, ve vypulírovaných holínkách a s jezdeckým bičíkem v ruce, s vepřovým a vyholeným týlem – „vorne

schön und hinten praktisch“, * jak se tomu tehdy i sami Němci smáli. Zkrátka – nádherný chlapík, vzorový árijec. Stál tam rozkročen, povznesen nad celým tím hemžením před sebou a s klidem tomu přihlížel. Věrný předobraz svého k světovládě předurčeného národa.

Celá přijímací ceremonie zahajující naši záhubu trvala už nekonečně dlouho. Vypadalo to, jako by se vůbec nic nedělo. Maminka se už maličko potácela, tak jsme ji museli, chvilku táta, chvilku já, podpírat, ale moc to nepomáhalo. Jakpak by ne, když spolu s tatínkem, který spíš zdržoval, než pomáhal, celou noc balili a znovu a znovu přebalovali kufry a ruksaky, které nám milostivě povolili vzít si s sebou jakožto příslib pro začátek našeho, údajně nového, života.

Kolem nás postávalo několik českých policajtů. Nebylo jich moc, ono jich tu taky víc nebylo zapotřebí. Nikdo z nás přece už nemohl uniknout svému osudu. To se některým podařilo tak před dvěma třemi lety, dokud to ještě jakž takž šlo, ale teď už bylo pozdě. Policajti tu drželi svoji službu sice s přísným výrazem, ale nikoho si celkem nevšíмали. Samí starší chlapi, kteří začali svoji služební dráhu ještě někdy za Československé republiky a zůstávali velkou většinou své tehdejší přísaze věrni i za okupace. Hodně z nich bylo v protiněmeckém odboji a skončili na německém popravišti, hodně jich taky padlo na pražských barikádách za povstání v květnu roku 1945. A jen málo se jich propůjčilo ke kolaboraci s Němci.

To jsem ke svému štěstí zjistil i já, takřikajíc na vlastním těle. Stalo se to krátce potom, co jsme si museli na šaty přišít žlutou Davidovu hvězdu, bez níž jsme na ulici nesměli udělat ani krok.² Bylo mně tehdy kolem šestnácti. Vypravili jsme se tehdy s kamarádem Pepíkem Gutem do

* „Vpředu pěkné a vzadu praktické.“